

УДК 378.14:159.9

Людмила Смалюс, кандидат педагогічних наук
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Стаття присвячена проблемі створення у навчально-виховному процесі фахової підготовки майбутніх психологів системи професійного самовдосконалення. Охарактеризовано сутність педагогічної технології, спрямованої на формування здатності студентів до цілеспрямованої систематичної роботи над підвищенням рівня своєї фахової майстерності.

Ключові слова: професійне самовдосконалення, здатність до самовдосконалення, навчально-методичний інструментарій, знання, уміння, навички.

Лит. 9.

Людмила Смалюс, кандидат педагогических наук
Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого

ІННОВАЦІОННІ ОБРАЗОВАТЕЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОФЕСІОНАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ БУДУЩИХ ПСИХОЛОГІВ

Стаття посвячена проблемі створення в учебно-воспитательном процесі професійної підготовки майбутніх психологів системи професійного самосовершенствования. Охарактеризована сутність педагогічної технології, направленої на формування здатності студентів до цілеспрямованої систематичної роботи над підвищенням рівня свого професійного майстерства.

Ключевые слова: професійне самосовершенствование, здатність до самосовершенствования, учебно-методический інструментарій, знання, умения, навыки.

Ludmyla Smalyus, Ph. D. (Pedagogic)
Cherkasy National University by B. Khmelnytsky

INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGY IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

The article is devoted to the creation of the educational process of professional training of future psychologists in professional self-improvement. Characterizes the essence of educational technology aimed at developing students' ability to deliberate systematic work on upgrading their professional skills.

Keywords: professional self-improvement, the ability to self-improvement, teaching tools, knowledge, skills.

Постановка проблеми. В царині сучасної вищої школи відповідно до напрямів і завдань розвитку професійної освіти, представлених у Державній національній програмі "Освіта" (Україна XXI століття), Законі України "Про вищу освіту", Національній доктрині розвитку освіти, ведеться активний пошук нових педагогічних технологій навчання, спрямованих на розвиток і саморозвиток особистості, її професійне самовдосконалення.

Важливою складовою професійного становлення майбутніх психологів є система їх самовдосконалення в процесі фахової підготовки. Адже самовдосконалення сприяє формуванню мотивації до навчання, до пошуку шляхів і засобів професійної реалізації та самореалізації. Засвоєння теоретичних знань та оволодіння практичними навичками професійного самовдосконалення підвищує не лише ефективність навчальної діяльності майбутніх психологів, а й прагнення їх до саморозвитку та самоствердження.

Аналіз досліджень і публікацій. Професійні якості психолога описані у освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця у галузі практичної психології. Цей документ є складовою державного стандарту освіти – сукупністю норм, які визначають вимоги до підготовки психолога. Окрім того значна кількість дослідників, зокрема, Н.В. Бачманова [1], В.Г. Панок [5], Н.І. Пов'якель [7] та ін. обґрунтовують різні точки зору стосовно значимості для психолога-професіонала особистісних якостей або ж професійних знань та вмій. Провідну роль в успішній діяльності, насамперед, відводять професійним якостям, розглядаючи особистісні як вторинне утворення. В контексті сучасного гуманістичного підходу окремі науковці розглядають протилежну думку: в основі успішної професійної діяльності лежать особистісні якості психолога, завдяки яким створюються сприятливі умови для надання психологічної допомоги різним категоріям

клієнтів. Тому аналіз наукових джерел [1; 5; 7] дозволив визначити проблему необхідності розвитку здатності у студентів-психологів до постійного вдосконалення теоретичних знань, практичних умінь і навичок та шліфування особистісних і професійних якостей упродовж життя та діяльності.

Формування мети статті. У сучасній педагогіці вищої школи достатньою мірою не проаналізовані зв'язки між організацією навчальної діяльності студентів психологічних спеціальностей і професійним самовдосконаленням особистості. Бракує практичних рекомендацій для реалізації системи самовдосконалення майбутніх психологів. Крім того, гостро відчутна потреба в навчально-методичному інструментарії, покликаному створити оптимальні умови для саморозвитку особистості студента в процесі фахової підготовки, зокрема за заочною формою навчання. Системно не розроблена цілісна система організації фахової підготовки, що зорієнтована на професійне самовдосконалення майбутніх психологів шляхом індивідуалізації, диференціації навчання, розвитку мотивації, творчого потенціалу студентів. Тому метою даної статті є обґрунтування системи професійного самовдосконалення студентів-психологів, які здобувають фах у вищих навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Як уже зазначалося, одним із способів модернізації освітньої системи України постає запровадження в навчальний процес вищого навчального закладу інноваційних педагогічних технологій і методів. Інноваційні освітні технології становлять сукупність форм, методів і засобів навчання, які підпорядковані єдиній меті. До них також належать операційні дії педагога і студента, у результаті яких суттєво підвищується рівень мотивації до навчання.

У навчально-виховному процесі підготовки психологів бракує об'єднуючої ідеї (цілі), яка б спонукала майбутніх фахівців до особистісного та професійного саморуху. Такою наскрізною ідеєю (так званим сценарієм навчання) має стати спрямованість студентів-психологів на формування не лише фахових знань, умінь та навичок, а й таких, які здатні забезпечити систематичну та цілеспрямовану роботу над вдосконаленням професійної майстерності упродовж життя. Важливо, щоб така ідея була провідною при вивченні дисциплін гуманітарної, соціально-економічної, науково-природничої підготовки, та, зокрема, дисциплін теоретичної і практичної фахової підготовки майбутніх психологів. Цій ідеї мають підпорядковуватись

створені у вищій школі педагогічні умови фахового становлення, розроблений навчально-методичний інструментарій та доцільно запровадити відповідний навчальний курс. Таким експериментальним курсом може стати "Основи професійного самовдосконалення", рекомендований для студентів психологічних напрямів підготовки денної та заочної форм навчання. Метою його впровадження є сприяння формуванню знань студентів про оптимальні шляхи професійного самовдосконалення у процесі фахового становлення та розвитку умінь і навичок цілеспрямованої роботи над собою. Завдання курсу полягають у тому, щоб:

- навчити майбутніх фахівців формулювати цілі власного саморуху впродовж життя;
- розвивати прагнення до вдосконалення особистісних та професійних якостей;
- формувати навички роботи над собою;
- виховувати наполегливість та критичність до себе;
- пробуджувати бажання успішно реалізувати набуті професійні знання, уміння та навички у майбутній професійній діяльності.

Вивчення спецкурсу "Основи професійного самовдосконалення", спрямоване на формування у майбутніх психологів низки *знань*, а саме:

- основних вимог до особистісних та професійних якостей психолога;
- професійно важливих якостей психолога;
- виховної ролі професійного ідеалу;
- перспектив продуктивної діяльності особистості;
- напрямків та етапів особистісного та професійного самовдосконалення;
- оптимальних засобів самодіагностики;
- ефективних способів та прийомів роботи над собою.

Виконання практичних завдань та дотримання рекомендацій, пропонує у рамках спецкурсу сприятиме розвитку таких *умінь і навичок*:

- визначати орієнтири та перспективи власного саморозвитку;
- визначати цілі самоосвіти, самонавчання, самовиховання;
- обирати види та шляхи самовдосконалення;
- самопланувати та організувати власну навчальну та професійну діяльність;
- добирати та застосовувати оптимальні засоби самодіагностики;
- застосовувати ефективні засоби самовпливу;
- здійснювати самоаналіз власних досягнень;
- складати самозвіт навчальної та професійної діяльності;
- здійснювати самоконтроль за результатами навчання;

- вносити корективи у роботу;
- виявляти самовимогливість та наполегливість у роботі над собою;
- дотримуватись систематичності та послідовності;
- рефлексувати власні зміни та досягнення.

Таким чином, запропонований спецкурс виступає частиною навчально-методичного супроводу для студентів-психологів. Особливо актуальним є запровадження “Основ професійного самовдосконалення” на стадії розвитку мотивації до освоєння фаху психолога та до професійного самовдосконалення, тобто, на початкових курсах навчання у вищій школі. Саме у цей період у студентів формується мотивування до цілеспрямованої та наполегливої роботи над собою.

Змістове наповнення спецкурсу “Основи професійного самовдосконалення” укладено з урахуванням стадій формування особистості психолога в процесі фахового становлення. Пропонованими темами курсу є: “Поняття самовдосконалення”, “Види та шляхи самовдосконалення”, “Ідеал фахівця-психолога як орієнтир на шляху професійного самовдосконалення”, “Модель професійної діяльності психолога”, “Організація самостійної навчальної діяльності студента”, “Шляхи ефективної організації процесу професійного самовдосконалення”, “Методи, прийоми та засоби самовдосконалення”. Теоретичний матеріал спецкурсу доповнено тезами, викладеними у формі заповідей та правил, які стануть методичними настановами для майбутніх психологів. Зміст практичних занять спецкурсу “Основи професійного самовдосконалення” складають різноманітні завдання творчого характеру, а також тести і опитувальники для самодіагностики.

При виконанні завдань для самостійної (індивідуальної) роботи передбачається складання програм професійного самовдосконалення, які розроблятимуть студенти-психологи після проведення самообстеження. У цьому виді роботи майбутні фахівці зможуть виявляти індивідуальний творчий підхід до вибору цілей, напрямків, тривалості етапів розвитку та вдосконалення своїх професійних якостей. Найбільш оригінальні програми можуть бути презентовані на практичних заняттях. Список запропонованих навчально-методичних матеріалів до спецкурсу допоможе студентам на шляху здійснення самозмін орієнтуватися у відповідній літературі, розширить уявлення про можливості вдосконалення своїх особистісних та професійних якостей.

Запровадження схарактеризованої навчальної дисципліни поглибить знання майбутніх викладачів-психологів про перспективи особистісного та професійного розвитку людини; розширить коло умінь формулювання цілей, окреслення можливостей та пошуку шляхів розвитку фахівця упродовж життя та професійної діяльності, навичок систематичної цілеспрямованої роботи над власним професійним самовдосконаленням.

Загалом, у процесі фахової підготовки майбутніх психологів доцільно застосовувати систему педагогічних умов професійного самовдосконалення. Окрім зазначеного курсу “Основи професійного самовдосконалення” така система має втілюватися у комплексі навчально-виховних заходів і таких формах роботи зі студентами:

- проведення систематичних опитувань і анкетувань серед студентів-психологів з метою вивчення мотивації до здійснення професійних самозмін; визначення рівнів розвитку сформованих знань, умінь і навичок професійного самовдосконалення; та з метою самоаналізу студентами результатів власної діяльності;

- проведення настановчих, кураторських годин, на яких обговорюються загальні питання про мету та роль професійного самовдосконалення, його сутність, види, форми, етапи здійснення тощо;

- у ході лекційних занять з фахових дисциплін порушуються проблеми професійного становлення психолога та важливості постійного вдосконалення його професійних якостей, розглядаються методи, прийоми самоосвіти і самовиховання, засоби самоорганізації, самопланування навчальної діяльності;

- у процесі розгляду теоретичних питань на семінарських заняттях студенти залучаються до обговорення проблем щодо доцільності професійного самовдосконалення психологів, самоаналізу власної діяльності, пошуку оптимальних шляхів та засобів роботи над собою;

- на лабораторних заняттях студентам пропонуються види роботи, виконання яких сприяло розвитку та вдосконаленню умінь здійснювати самодіагностику, самоаналіз та самооцінку;

- на практичних заняттях з групової психокорекції застосовуються різні види роботи, які спонукають студентів до самопізнання та самоаналізу, розвивають вміння й навички самодіагностики та самокорекції;

- методичне керівництво самостійною роботою студентів за допомогою серії “Методичних

посібників з дисциплін фахової підготовки”, розроблених для кожного курсу;

- індивідуальна робота студентів з навчально-методичною літературою, покликаною допомогти студентам в організації навчальної діяльності у вищій школі (наприклад, “Інформаційний збірник для студентів психологічного факультету”); у плануванні практичної діяльності та веденні професійної документації під час проходження навчальних і фахових практик (“Методичний посібник з наскрізної практики”); у самоперевірці власного рівня фахової підготовки при узагальненні та систематизації теоретичних знань та практичних умінь і навичок перед державною атестацією (навчально-методичний посібник “Підготовка до державної атестації”);

- вивчення у межах фахових дисциплін тем експериментального курсу “Основи професійного самовдосконалення”, зміст якого спрямований на реалізацію окреслених педагогічних умов;

- використання студентами розробленого навчально-методичного забезпечення до спецкурсу – посібника “Основи професійного самовдосконалення” [9], який містить необхідні теоретичні положення та практичні рекомендації щодо здійснення професійного саморуку.

Отже, фахова підготовка майбутніх психологів на різних курсах навчання має бути пронизана ідеєю професійного самовдосконалення. Це уможливіє цілісне спрямування майбутніх фахівців на професійне зростання на різних рівнях складності.

Висновки дослідження. Таким чином, представлена у статті система професійного самовдосконалення майбутніх психологів полягає у створенні навчально-виховної системи підготовки майбутніх психологів, що сфокусована, по-перше, на цілеспрямовану систематичну роботу студентів над власною особистістю; по-друге, на розвиток професійно важливих й особистісно значущих якостей на різних рівнях фахового навчання; по-третє, на підвищення рівня здатності до особистісного та професійного самовдосконалення через формування знань, умінь і навичок.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Предметом подальших наукових пошуків може стати вивчення зарубіжного досвіду професійного самовдосконалення майбутніх психологів; підготовка викладачів вищих навчальних закладів

до організації процесу професійного самовдосконалення майбутніх фахівців; розроблення ефективних педагогічних технологій опанування студентами знань, умінь і навичок удосконалення особистісних та професійних якостей, зокрема через комплекс психолого-педагогічних тренінгів і самотренінгів.

1. Бачманова Н.В., Стафурина Н.А. К вопросу о профессиональных способностях психолога / Н.В. Бачманова, Н.А. Стафурина // *Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы.* – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. вып. 5. – С. 72 – 77.

2. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти / Я.Я. Болюбаш. – К.: Наукова думка, 1997. – 62 с.

3. Євтух М.Б. Методолого-педагогічні засади багаторівневої психолого-педагогічної підготовки фахівців / М.Б. Євтух, О.П. Сердюк, В.І. Сипченко // *Гуманізація навчально-виховного процесу.* – Слов'янськ, 2001. – Вип. 12. – С. 31 – 53.

4. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А.І. Кузьмінський. – 2-га вид., стер. – К.: Знання, 2011. – 486 с.

5. Панок В.Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога / В.Г. Панок // *Практична психологія та соціальна робота.* – 1998. – № 4 – 5. – С. 5 – 7; С. 4 – 6.

6. Педагогіка і психологія професійної освіти: Результати досліджень і перспективи. Збірник наук. праць / за ред. І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2001. – 679 с.

7. Пов'якель Н.І. Професіогенез саморегуляції мислення практичного психолога: монографія / Н.І. Пов'якель. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2003. – 295 с.

8. Приходько Ю.О. Практична психологія: Введення у професію. навч. посібник / Ю.О. Приходько. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2010. – 232 с.

9. Смалує Л.Н. Основи професійного самовдосконалення: навч.-метод. посіб. для студ. напрямів підготовки 6.030102 “Психологія”, 6.030103 “Практична психологія”. / Л.Н. Смалує. – Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2013. – 112 с.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2014

